

Közgyűjteményi szerepvállalás az emlékezés jegyében

Örökségvédelmi mintaprojekt a Néprajzi Múzeumban

*„A legszebb magyar gyűjtemény csakis a szomszédság, a rokonság
és az egyetemesség tükrében mutathat
tudományos való, s nem csalóka képet.”¹
(Semayer Vilibáld igazgató, 1913)*

A Semayer Vilibád egykori osztályigazgató által megfogalmazott gondolatok – kihasználva a küldetésnyilatkozat funkcionalitását és szerepét – iránymutatásként szolgálnak a Néprajzi Múzeum számára. Az összehasonlító elemzések elvégzéséhez kiemelkedő lehetőséget nyújtanak az intézmény gyűjteményei. Különösen annak kétpólusú, magyar és nemzetközi gyűjteményre épülő egyedi világa. A létező és kezelendő kettősségre már a korábbi vezető, Jankó János is felhívta a figyelmet, aki az általa kijelölt programban jelezte: a magyarság és

*Bukovinai székely telepések fogadása
(Néprajzi Múzeum, Fényképgyűjtemény, F 106771)*

1 A Néprajzi Múzeum küldetésnyilatkozata.

a hazánkban élő nemzetiségek vizsgálata feltétlen elsőbbséget élvez.² Szakmai elképzeléseiben mérvadó szerepet kapott a vidéki és kisebb múzeumok támogatása, aminek gyakorlati realizálásában fontos mérföldkönek számított az 1901-ben történt, Országos Főfelügyelő-ségen belüli néprajzi felügyelői kinevezése.

A 2020-as évben emlékezünk a trianoni békediktátum 100 éves évfordulójára, arra a döntésre, amely jelentősen átértelmezte hazánkban a Jankó által is használt vidék fogalmát.

*Az Országgyűlés az Alaptörvényben rögzített felelősségviselés jegyében, a történelmi Magyarország területét szétdaraboló és a magyar nemzet harmadát idegen államok fennhatósága alá szorító, 1920. június 4-én aláírt békediktátum 100. évfordulójára emlékezve a 2020. évet a Nemzeti Összetartozás Évének nyilvánította.*³

Követve az intézmény bő évszázadnyi szellemiségét, a Néprajzi Múzeum elkötelezte magát, hogy mintaprojektet fogalmaz meg a Nemzeti Összetartozás Éve alkalmából. Ez kezdeti lépése és katalizátora egy olyan nemzeti értékmentő és feltáró tevékenységnek, amelynek célja a teljes magyar nyelvterület néprajzi tartalmú kulturális örökségének a számbavétele. Az elképzelés keretét egyfelől a „néprajzi tartalmak digitális fejlesztése” elnevezésű országos kompetenciafeladat, másrészt az intézmény gazdag gyűjteményi anyaga és annak digitális feldolgozásában szerzett tapasztalata jelenti. Intézménytípusonként más és más kérdéseket vet fel egy nemzet traumájaként rögzített esemény, illetve következményeinek feldolgozása. Trianon interpretációja, tekintettel annak terminusaira, alapvetően konfliktusos természetű. A témát muzeológiai szempontból megközelítő, két egymástól jól elkülöníthető alprojektből álló kezdeményezés méltó és releváns reflexiója az emlékezésnek. A vállalások nem kívánják saját kompetenciájukon túl tágítani az esemény értelmezési tartományát. A mintaprojekt arra a befogadó intézményi gyakorlatra épít, amely az együttműködésben partneri, és nem alá- vagy fölérendeltségi viszonyt lát.

TRIANON EMLÉKEZETE: TÁRGYAK, KÉPEK, TÉRKÉPEK

*Keménycserép tányér Mezőkövesdről
(Néprajzi Múzeum,
Keramiagyűjtemény, NM 81.134.10.)*

A tematikához kapcsolódó anyagok feltárása és közreadása internetes adatbázis kialakításával történik. Az online gyűjtemény nyitott kuratori megvalósításában, a szakmai tartalom és koncepció kidolgozásában résztvevő partnerintézmények: Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Magyar Nemzeti Múzeum. Határon túli közreműködőként a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum csatlakozott a megvalósításhoz.

A trianoni döntés utáni társadalmi vagy tudományos reakciók, a korabeli emlékezet rendkívül sokrétű és változatos. Egyes területei jól feldolgozottak, míg mások alig ismertek. A Néprajzi Múzeum online gyűjteményi vállalkozása⁴ magyarországi és határon túli múzeumok közreműködésével a trianoni dön-

2 Fejős Zoltán (főszerk.): A Néprajzi Múzeum gyűjteményei. Budapest, 2000. 31.

3 18/2019. (VI.18.) OGY határozat.

4 <http://trianon.neprajz.hu>

tés tárgyokban, dokumentumokban megmaradt, főleg korabeli emlékezetét gyűjti össze. Ezeknek a tárgyasult reakcióknak, emlékeknek az összegyűjtése még kutatást kíván. Két nagy csoportját azonban már most is kiemelhetjük: leginkább a trianoni döntésre érkezett közvetlen reakciók, részben „irredenta” (emlék)tárgyak és a különböző nyomtatványok (képeslapoktól a plakátokig), fényképek; a másik nagy és a néprajzhoz közel álló tematika a néprajzinak, később etnikainak nevezett térképek összegyűjtése, amelyek készítése már az 1910-es években, néprajzkutatók (Bátky Zsigmond, Györffy István) közreműködésével elkezdődött, de legnagyobb számban és legkülönlegesebb, legmagasabb színvonalú térképészeti megoldásokkal a trianoni béketárgyalásokra vagy utána készültek. Ezekben a Kárpát-medence etnikai viszonyai, néprajzi képe jelenik meg a békediktátum aláírása előtt, illetve utána. A tárgyasult emlékezen túl az online gyűjtemény részét képezik a tematikához kapcsolódó tanulmányok és publikációk, amelyek értelmezik a bemutatott tárgyidokumentum-örökséget. Az interaktivitásban rejlő flexibilitás biztosítja a kontinuitás és változás lehetőségét, hiszen a még feltárássra váró anyag kutatása újabb, elkülöníthető tárgy- vagy dokumentumcsoportokat hozhat létre.

A trianoni alprojekt sikeréhez a jelentős szakmai előkészítő munka mellett komoly digitalizálási, adatbeviteli, szerkesztési és online gyűjtemény informatikai-adatbázisfejlesztési feladatok társulnak.

A kenderesi Horthy Miklós-birtokon felállított, Észak-Erdély és a Székelyföld visszacsatolásának tiszteletére székelyek által adományozott kapu (Néprajzi Múzeum, Fényképgyűjtemény, F 155817)

A kutatást, anyagfeltárást és a szakmai feldolgozó munkát az együttműködésben résztvevő partnerintézmények muzeológusai végzik. A feladatok szervezését, szakmai koordinálását, az anyag online gyűjteménybe integrálását, formai egységesítését és ellenőrzését a Néprajzi Múzeum vállalta magára. A kulturális javak magas minőségi követelményeknek

megfelelő vizuális megjelenítésén túl a létrejövő virtuális felület helyet biztosít a tematikához kapcsolódó tanulmányok és publikációk számára. A projekt célkitűzéseinek megfelelően a kialakított struktúra nyitott és készen áll az új partnerek fogadására, valamint a bemutatni kívánt javak későbbi integrálására.

ÖRÖKSÉGVÉDELMI MINTAPROJEKT A SZÉKELYFÖLDI MÚZEUMOKBAN

A centenáriumi emlékezés kapcsán a Néprajzi Múzeum hiánypótló és mindeddig egyedülálló programot indított el, mely szintén szorosan kapcsolódik a „*néprajzi tartalmak digitális fejlesztése*” című országos kompetenciafeladathoz.

Az intézményben közel két évtizede zajlik tudatos munka a korszerű nyilvántartás területén, amelynek eredménye, hogy országosan az egyik legnagyobb és legteljesebb integrált múzeumi adatbázissal rendelkezik. A folyamatosan bővülő rekordok online elérhetősége messze meghaladja az országos átlagot. Az évtizedes tapasztalatokat felhasználó komplex működési rendszer lehetővé teszi, hogy releváns, ellenőrzött, hiteles tartalmakkal rendelkező anyag kerüljön a publikus, online felületre. Folyamatosan bővülő, különböző tematikákra épülő weboldalai állandó és változatos jelenlétet biztosítanak a virtuális múzeumlátogatók számára.

Összmúzeumi szerepvállalásként az intézmény mind felszereltségében, mind humán erőforrásában készen áll arra, hogy az így felgyűlt tudást és gyakorlati tapasztalatokat átadja az ágazati szereplők számára.

A műtárgy- és dokumentumgyűjteményekre épülő tudásbázis közvetlen hasznosításának elengedhetetlen feltétele a korszerű nyilvántartás és digitalizáció. Jelenleg nem tudható pontosan, hogy milyen értéket őriznek a Kárpát-medencében a mostani határokon túl működő múzeumok gyűjteményei és mit jelentenek ezek a nemzeti kultúra szempontjából. Nem létezik olyan adatbázis, amely az egyes intézményeken átnyúló keresést tenne lehetővé. Külön-külön némelyik intézmény rendelkezik ugyan online térben működő keresési opcióval, ám a tapasztalatok azt mutatják, hogy az így kereshető és kutatható tartalom is csak egy szűk szeletét biztosítja az adott intézmény teljes gyűjteményi vertikumának.

Ezért tartotta az intézmény kiemelten fontosnak, hogy mielőbb induljon el egy olyan program, amely, reflektálva a problémára, a megoldás alapját képezheti.

A székellyföldi múzeumok jelenleg nem rendelkeznek olyan integrált és komplex nyilvántartó rendszerekkel, amelyek alkalmasak a metaadatok és a digitalizált tartalmak tárolására és online megjelenítésére. Ezáltal jelentősen leszűkül az általuk őrzött kulturális javak megismerhetősége és kutathatósága, ezzel párhuzamosan nehezebben bontakozik ki a közgyűjtemény társadalmi szerepvállalása.

A célként megfogalmazott, a teljes magyar nyelvterület múzeumi gyűjteményeire vonatkozó nyilvántartási és digitalizálási program szakszerű megvalósítása elengedhetetlen feltétele a későbbi használhatóságnak. Ennek okán építettünk ki módszertani párhuzamosságot a közelmúltban indult Közgyűjteményi és Digitalizálási Stratégiával (KDS) és a jelenleg formálódó Múzeumi Spektrummal.

A mintaprojekthez indulásként 4 székellyföldi múzeum csatlakozott: Csíki Székely Múzeum – Csíkszereda; Haáz Rezső Múzeum – Székelyudvarhely; Székely Nemzeti Múzeum – Sepsiszentgyörgy; Tarisznyás Márton Múzeum – Gyergyószentmiklós.

Ahhoz, hogy az együttműködésben szereplő intézmények is rendelkezzenek korszerű, digitalizált állományokat is tartalmazó, publikálási lehetőséggel bíró nyilvántartással, a Néprajzi Múzeum szakemberei komplex, 5 pilléren nyugvó feladatrendszert dolgoztak ki.

FELMÉRÉS

Az előkészítő szakaszban megvalósuló feladatok célja, hogy pontos helyzetképet kapjunk a jelen állapotról.

A gyűjteményi horizont jelentős intézményi differenciáltságot mutat az állomány méretében és tagoltságában. A vonatkozó gyűjtemények felmérése és az adatok rendszerezése nyomán kialakuló gyűjteménytérkép alapján lehetőség adódik elkészíteni az intézményekre szabott egyedi, rövid- és középtávú specifikációt.

Az eltérő jogszabályi környezet összehangolása viszonylag egyszerű, jelentős akadályokba nem ütközik. Az ágazat nyilvántartási követelményrendszere nem ellentmondó.

ADATBÁZISÉPÍTÉS

A magyar nyelvterületen őrzött néprajzi gyűjtemények közös adatbázisban történő elérhetősége a nemzeti kulturális örökség megőrzésének kiemelt jelentőségű eredménye lehet.

A határokon és intézményeken átnyúló, online keresőfelület megvalósítása, illetve az adatok rendszerbe foglalása sok lépcsős, a centenáriumi éven messze túlmutató feladat. A jelenlegi határokon túli intézmények nyilvántartása rendszert kell hogy alkosson a magyarországi gyűjtemények struktúrájával. A közös koncepció mentén haladó, szakemberek által végzett adatgazdagítás lehet az alapja, egy *nemzeti tudásbázis*nak, amely egyaránt alkalmas az összehasonlító elemzések elvégzésére, illetve a közös online felületen történő megjelenésre. A kinyíló és elérhetővé váló állományok kontextusa értelmezheti, hogy ezen kulturális javak összessége milyen jelentéssel bír a nemzeti kulturális örökség vertikumában. Az interaktív megoldások nyújtotta rugalmasság és mozgástér ennél a projektelemnél is meghatározó tényező. Az adatgazdag nyilvántartásokban rejlő adatfeldolgozási technológiák, az információkkal történő változatos gazdálkodás számos felületet nyithat a felhasználók irányába. Ennek egyik megvalósulási formája a program részeként létrejövő élő kartográfiai elem, a néprajzi tartalmú kulturális javak virtuális térképen történő megjelenítése mint adatvizualizációs elem.

DIGITALIZÁLÁS

„... tárgyi ethnographiát illusztráció nélkül csinálni nem lehet, [...] nekünk magyaroknak, kik illusztrált tárgyi ethnographiát még csaknem semmit nem adtunk ki – rengeteg a tennivalónk”. Jankó János századelőn megfogalmazott gondolatai évszázados távlatban sem veszítettek jelentőségükből. Az érvényes értékkel bíró ítélet jól tükrözi a XXI. század által felállított és a közgyűjteményekkel szemben támasztott elvárásokat. A XX. század második felében tapasztalható kiadványdömping ellenére sem csökkent a tennivalónk száma.

A digitális gyűjtemény- és szolgáltatásfejlesztés szakterületeken működő Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia célja, hogy elősegítse a múzeumok mind szélesebb körű, oktatási fókuszú társadalmi szerepvállalását. Mindennek alapját a XXI. század követelményeinek megfelelő minőségű műtárgyfotók és reprodukciók jelentik.

Szemlélet- és paradigmaváltási ütközések gyakori témája a digitális tartalmak vízjel-vel védett publikálása. Gyakran egy intézményen belül sincs egységes álláspont, bár a nagyobb, akár éveket felölelő projektek precedensértéke vitathatatlanul mérvadó és iránymutató lehet. A kérdéskör legalizálására és feloldására a jelen publikáció terjedelmi korlátai nem alkalmasak. A Néprajzi Múzeum mind eszközparkjával, mind szakembereivel együtt

rendelkezik azon kompetenciákkal, amelyek előmozdíthatják, és az együttműködő intézményeknél felépített mobilstúdiókkal segíthetik a digitalizálási tevékenységek elindítását.

ARCHIVÁLÁS

A Néprajzi Múzeum által biztosított felhőalapú és térítésmentes tárhelyszolgáltatás garanciát jelent a már digitalizált örökségi elemek szakszerű és egységes rendszerbe foglalt megőrzésére.

A folyamatosan és növekvő minőségben létrejövő digitális tartalmak egyre nagyobb feladatok elé állítják a közgyűjteményi hálózatot. A probléma és a felelősség megkerülhetetlen, a biztonsági kockázatok minimalizálása sokszor párhuzamosan emeli a technológia költségvetését. A finanszírozási nehézségekkel küzdő intézmények esetében nem élvez prioritást a „láthatatlan” digitális munkaterület professzionális megteremtése. A program során, illetve a jövőben létrejövő tartalmak megfelelő, önálló, több körös mentési stratégiával rendelkező tárolása messze túlmutat az intézményi felelősségen.

A Néprajzi Múzeum a határokon túli intézmények bevonásával, valamint azok összekapcsolásával teszi igazán kiemelkedő jelentőségűvé az adattrezorként funkcionáló szervereit.

UTÓGONDOZÁS

Az utógondozás a program talán legfontosabb eleme, hiszen a fentebb felsorolt feladatok csupán egy hosszú folyamat kezdeti lépéseit, elindítását jelentik.

Ennek fényében együttműködésünk nem korlátozódik az első évre, a munka folytatódik a Nemzeti Összetartozás Éve után is. Az együttműködésben rejlő partnerség fenntartásával nyomon követhető egy-egy intézmény fejlődése. A folyamatos kontrollra épített ellenőrzési mechanizmusok lehetővé teszik, hogy megfelelő mennyiségű és minőségű tapasztalati tudás halmozódjon fel, amely szakmai konferenciák és műhelybeszélgetések alapját képezheti a jövőben.

A Nemzeti Összetartozás Éve jegyében, az emlékezésen túl a Néprajzi Múzeum szándékában állt egy úttörő, jelenleg hiánypótló, de ugyanakkor jövőbe mutató kezdeményezés elindítása. Olyan kezdeményezés, amelyben a megfogalmazott célok messze túlmutatnak az adott naptári éven, az induláshoz kiválasztott év, ugyanakkor jelentős szimbolikus értékkel bír.

A Néprajzi Múzeum mint stratégiai intézmény, illetve mint a „néprajzi tartalmak digitális fejlesztése” elnevezésű országos kompetenciafeladat felelőse, feladatának és küldetésének érzi a jelenlegi határon túli ágazati intézmények segítségét. Elfogadva és támogatva ezzel az intézmény első vezetőinek munkaprogramját.

Ennek kezdeti lépéseként indítottuk el 4 székelyföldi múzeumban a mintaprojektet, amelynek célja, hogy az adott intézmények is rendelkezzenek korszerű, digitalizált állományokat is tartalmazó, publikálási lehetőséggel bíró nyilvántartással. Az elköteleződés gyakorlati megvalósulási formája az a szakmai alapokon nyugvó együttműködés, amely a bemutatott mintaprojekt gerincét képezi.

A teljes magyar nyelvterület múzeumi gyűjteményeinek egységes rendszerbe történő nyilvántartását és digitalizálását célzó *örökségvédelmi program* évszázados adósság lerovását teszi lehetővé, amely szimbolikus jelentéshordozásában és releváns értékeivel alkalmas a virtuális nemzetegyesítés és a centenáriumi év üzenetének megjelenítésére.

Odler Zsolt